

УДК 330.16+658.310.7

Г. В. КОЗАЧЕНКО, О. В. ІЛЛЯШЕНКО
Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля, м. Луганськ

МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ У СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА: ПРИЗНАЧЕННЯ, ЗМІСТ ТА СТРУКТУРА

Розглянуто призначення, зміст і структуру механізму управління в системі економічної безпеки підприємства. Показано призначення механізму управління у системі економічної безпеки підприємства. За результатами аналізу основних предикатів – “механізм”, “управління” та “система економічної безпеки підприємства” визначено зміст поняття “механізм управління в системі економічної безпеки підприємства”, надано його структуру, розкрито зміст її блоків.

Ключові слова: управління, механізм, система економічної безпеки підприємства, зміст, призначення, структура, блок.

G. V. KOZACHENKO, O. V. ILLYASHENKO
Dahl East-Ukrainian National University, Lugansk

THE MANAGEMENT MECHANISM IN THE SYSTEM OF ECONOMIC SECURITY OF ENTERPRISE: PURPOSE, CONTENT AND STRUCTURE

Abstract – Purpose, content and structure of the management mechanism in the system of economic security of enterprise are considered in the article. The object of the article is researching of the management mechanism in the context of forming of the system of economic security of enterprise. Short description of executed research: a purpose of the management mechanism in the system of economic security of enterprise is showed. The content of the concept “management mechanism in the system of economic security of enterprise” is determined on the base of analysis of main predicates “mechanism”, “management” and “the system of economic security of enterprise”.

Also the structure of the management mechanism in the system of economic security of enterprise is proposed and the content of its blocs is opened at the same base. Conclusions: purpose, content and structure of the management mechanism are determined by features and properties of object of the management. Appearing of such object of management as the system of economic security of enterprise determines the feasibility of researching of mechanism in such system.

Key words: management, mechanism, the system of economic security of enterprise, content, purpose, structure, bloc.

Постановка проблеми. Поняття “механізм” упевнено увійшло до науки та практики управління підприємством. Завдяки використанню методу наукової експансії це поняття запозичено з техніки. Поняття “механізм управління” сьогодні широко використовується і в теорії, і в практиці управління. Більшість авторів оперує цим поняттям майже автоматично, не акцентуючи увагу на його природі та змісті і зосереджуючи увагу саме на структурі та призначенні механізму. Особливо яскраво ця автоматичність виявляється при застосуванні поняття “механізм управління” стосовно підприємства. Більш того, поняття “механізм управління” в наукових працях доволі часто ототожнюється зі схожими, але іншими за змістовим наповненням поняттями – модель, алгоритм, послідовність, процедура.

Мета статті: дослідження механізму управління в контексті формування системи економічної безпеки підприємства.

Механізми управління є різноманітними відповідно до наявності багатьох об'єктів управління. Подальший розвиток теорії та практики управління відбувається у тому числі і за рахунок ідентифікації нових об'єктів управління, кількість яких останнім часом зростає (не завжди виправдано). Можливо, це відбувається завдяки тому, що управління є функцією систем різноманітної природи, реалізація якої забезпечує їхнє збереження як цілого та їх структуру, дозволяє виконувати призначення системи та її функціонування. Одним з об'єктів управління, що виявлено порівняно недавно, є система економічної безпеки підприємства. У наш час значною мірою актуалізувалися дослідження з екосесента (галузь знань щодо економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності та засобів її забезпечення). Як і будь-яка система, система економічної безпеки підприємства є об'єктом управління. Інакше вона не зможе виконувати свої функції, тобто бути певною мірою ефективною за вибраним критерієм, та відповідати своєму призначенню.

Аналіз досліджень та публікацій. Поняття “механізм” в управлінні отримало широке розповсюдження і тому достатньо часто згадується у сучасних дослідженнях з управління у контексті його інструментального забезпечення [7]. В українській науці склалася наукова школа з проблематики інструментального аспекту управління, яка представлена дослідженнями учених стосовно методів та моделей управління за різними часовими горизонтами (оперативне, поточне, стратегічне) та об'єктами (підприємство в цілому, його функціональні підсистеми тощо). Ними сформовані інструментальні засади управління підприємства, розроблені відповідні моделі та управлінський інструментарій. Проте незважаючи на часте згадування про такий інструмент управління як механізм у багатьох виданнях з менеджменту, механізм управління є підстави визнати найменш вивченим елементом системи управління підприємством, адже сутність, види, призначення такого механізму розглядаються нечасто. Є підстави стверджувати, що українська наукова школа з управління сприйняла апіорі механізм інструментом управління без належного вивчення.

Виклад основного матеріалу. Визначення змісту поняття “механізм управління в системі економічної безпеки підприємства” необхідно розпочати з його основних предикатів – “механізм”, “управління” та “система економічної безпеки підприємства”, причому у зворотній послідовності.

У науковій літературі сьогодні відсутня єдність у визначенні поняття “система безпеки підприємства”. Думки з цього приводу різноманітні: від взаємопов’язаної сукупності управлінських, страхових, правових, економічних, охоронних, режимних, судово-правових та інших заходів із захисту бізнесу від незаконних посягань, мінімізації або уникнення матеріальних та інших втрат [2, с. 72] до агломерації наукової теорії, концепції безпеки підприємства, політики, стратегії безпеки та засобів її забезпечення [5, с. 38]. Тлумачення системи економічної безпеки як сукупності взаємозалежних заходів, здійснюваних з метою захисту діяльності підприємства від реальних чи потенційних дій фізичних чи юридичних осіб, що можуть призвести до суттєвих економічних втрат, є найпоширенішим. Отже, якщо приєднатися до цієї позиції, то система економічної безпеки підприємства – це комплекс взаємопов’язаних заходів різноманітного характеру (організаційних, економічних, правових тощо), що здійснюються службою безпеки підприємства у тісній взаємодії з іншими підрозділами підприємства, спрямованих на захист життєво важливих інтересів підприємства та запобігання втрат. Управління системою економічної безпеки підприємства передбачає забезпечення такого її стану шляхом виконання функцій управління, в якому така система здатна забезпечити економічно безпечну діяльність підприємства.

Поняття “управління” сьогодні тлумачиться доволі різноманітно, але у найзагальнішому вигляді як процес систематичної, свідомої, цілеспрямованої дії на об’єкт управління в цілому або його окремі ланки на основі пізнання і використання властивих цьому об’єкту закономірностей та тенденцій розвитку для забезпечення його ефективного функціонування [6]. Керуючою системою у контексті проблеми, що вивчається, виступає служба економічної безпеки підприємства, а об’єктом управління – сукупність управлінських, страхових, правових, економічних, охоронних, режимних, судово-правових та інших заходів із захисту діяльності підприємства від незаконних посягань, мінімізації або уникнення матеріальних та інших втрат. Ці заходи мають бути керованими, тобто виконуватися у певній сукупності та послідовності, у певному масштабі, мають розпочинатися у певний час, бути пов’язаними між собою, повинні мати відповідне ресурсне забезпечення тощо. Керованість заходів із захисту діяльності підприємства від незаконних посягань, мінімізації або уникнення матеріальних та інших втрат забезпечується завдяки реалізації функцій управління.

Функція управління розглядається як функціонально спеціалізований вид діяльності, що передбачає виконання обсягу робіт певного виду, сукупності дій та операцій, і за умови спільної діяльності працівників сприяє результативності процесу досягнення цілей організації [10, с. 205]. З цієї позиції структурування функцій управління дозволяє розглядати їх як сукупності однорідних управлінських робіт з точки зору змісту процесу управління – планування, організування, контролю, мотивації, координації [9, с. 70]. Значення та масштаб реалізації традиційних функцій управління в управлінні конкретним об’єктом різні. Більш того, в управлінні конкретним об’єктом можуть виникати й інші функції. Так, З.Б. Живко показала, що в управлінні системою економічної безпеки підприємства виникає і є дуже актуальною функція моніторингу економічної безпеки [3].

В управлінні системою економічної безпеки підприємства планування, організування, контролю, мотивації та координації сукупності взаємозалежних заходів, здійснюваних з метою захисту діяльності підприємства від реальних чи потенційних дій фізичних чи юридичних осіб, що можуть призвести до суттєвих економічних втрат, є актуальними і наповнені певним змістом, який зумовлений специфікою цих заходів. Реалізація цих функцій має виходити з того, що управління системою економічної безпеки підприємства є індукційним, тобто зв’язки підсистеми економічної безпеки з іншими функціональними підсистемами підприємства, що утворюються за функціональним поділом праці (маркетинг, виробництво, фінанси, інноваційна діяльність, персонал тощо), певною мірою є штучними, тобто зумовлені мірою ворожнечі зовнішнього середовища діяльності підприємства, постійною боротьбою підприємств за ринкову позицію внаслідок конкуренції, яка на ринках окремих товарів та послуг є дуже інтенсивною. Наприклад, в економіці адміністративно-централізованого типу або державного капіталізму значення підсистеми економічної безпеки для діяльності є незначним. Внаслідок індукційності управління системою економічної безпеки підприємства потребує значних ресурсів та є принципово нестабільним, оскільки забезпечити економічну безпеку підприємства у статистиці (тобто на тривалий час) практично неможливо через турбулентність зовнішнього середовища.

Індукційність управління системою економічної безпеки підприємства зумовлює постійну змінюваність обсягу робіт певного виду, сукупності дій та операцій, що складають зміст функції управління. У цьому контексті, наприклад, плануванню у підсистемі виробництва властиві повторюваність, тоді як планування у системі економічної безпеки підприємства передбачає часті зміни у роботах певного виду, у сукупності дій та операцій.

Управління системою економічної безпеки підприємства в силу специфіки об’єкта управління має здійснюватися з позицій основних методологічних підходів до управління – системного, процесного, функціонального і ситуаційного. Надати перевагу якомусь одному з підходів доволі складно. Якщо функція управління розглядається як функціонально спеціалізований вид діяльності, то для виконання обсягу робіт певного виду, сукупності дій та операцій, що складають зміст функції, потрібний відповідний інструментарій.

У загальному сенсі інструментарій розглядається як сукупність інструментів для здійснення певного виду діяльності. В управлінні інструмент тлумачиться як засіб, спосіб, що застосовується для досягнення поставленої мети (діяльності, функціонування об'єкта або системи), для систематичної, свідомої, цілеспрямованої дії на об'єкт управління. Управлінські інструменти можуть бути простими або комплексними. Саме комплексні управлінські інструменти, які поєднують декілька засобів та способів і передбачають їхнє використання у певній послідовності та за наявності певних умов, сьогодні й прийнято називати механізмами управління. Адже механізм тлумачиться як система елементів, яка призначена для перетворення деякого початкового імпульсу на подальші дії (для перетворення руху одного чи кількох тіл на потрібні рухи [1, 4]).

Входження поняття “механізм” до управлінської науки зумовлено кількома обставинами: зростаючою технологізацією управління, широким розповсюдженням наукової експансії та його конвенціональністю (прийняття певних суджень, тверджень, ідей, поглядів щодо економічної безпеки стратегічного альянсу є наслідком раніше прийнятих угод або найпоширеніших позицій щодо понятійно-категоріального апарату екосесента [11, с. 150]).

Технологізація сьогодні є помітною відмінною рисою управління підприємством. Вона зумовлює пошук та активне використання тих управлінських інструментів, що можуть бути результативно використані в управлінні підприємством. Технології управління надають можливість згідно з вибраним підходом до управління підприємством реалізувати у процесах управління принципи управління, використовувати методи управління, організувати процеси управління [8, с. 4–5]).

Отже, за результатами аналізу основних предикатів (“механізм”, “управління” та “система економічної безпеки підприємства”) визначити зміст поняття “механізм управління в системі економічної безпеки підприємства” можна в такий спосіб. Механізм управління в системі економічної безпеки підприємства – це система розподілених за функціями системи та управленні нею, але взаємозалежних та взаємопов'язаних засобів та способів забезпечення економічної безпеки підприємства, призначених для своєчасного та повного виконання комплексу управлінських, страхових, правових, економічних, охоронних, режимних, судово-правових та інших заходів із захисту діяльності підприємства від незаконних посягань, мінімізації або уникнення матеріальних та інших втрат. Механізм управління в системі економічної безпеки підприємства відображає зміст управління такою системою, процеси руху та оброблення інформації про загрози, ймовірність їхньої реалізації та її наслідки, визначає склад і порядок виконання управлінських робіт, в ході яких інформація перетворюється і створює підстави для впливу на керований об'єкт з метою підготовки до виконання комплексу управлінських, страхових, правових, економічних, охоронних, режимних, судово-правових та інших заходів із захисту діяльності підприємства, власне виконання та його контролю, дозволяє забезпечити раціональну взаємодію структурних підрозділів і окремих виконавців в процесі забезпечення економічної безпеки підприємства.

Розроблення механізму управління в системі економічної безпеки підприємства передбачає визначення змісту, послідовності і взаємозв'язків управлінських операцій та дій, вибір або розроблення для управлінських операцій та дій способів та прийомів їхнього виконання. Такий механізм є комплексним, а відтак складним інструментом цільового призначення, тобто його застосування переслідує певну мету. Ефективність його застосування визначається за допомогою критеріїв управління, які можна розглядати як кількісний аналог цілей, тобто їхній опис з використанням кількісних показників (наприклад, величина втрат від реалізації загроз, зіставлення величини втрат від реалізації загроз з ресурсами на її запобігання або зменшення тощо).

У загальному сенсі кінематична схема механізмів у техніці передбачає наявність та послідовну дію таких блоків: пусковий, енергетичний, функціональний та блок зупинки. Певна аналогія простежується й в механізмах управління, але є й суттєві відмінності. Пусковий блок будь-якого механізмів в управлінні або “запускається” одночасно з початком функціонування об'єкта управління, або має відреагувати на певні зміни в умовах діяльності підприємства (наприклад, наявність певних подій, інтенсивність їхнього розвитку, виникнення ситуації з конкретними параметрами, про що свідчать зростання відхилення показників діяльності від встановлених граничних значень, тощо). У першому випадку діють безперервно, у другому – протягом певного періоду. Механізм управління в системі економічної безпеки підприємства діє безперервно. В енергетичному блоці механізму управління в системі економічної безпеки відбуваються пошук, збір, передача, оброблення, накопичення, форматування та упорядкування інформації, яка надає можливість судити про стан та динаміку зовнішнього середовища та його загрози, ймовірність їхньої реалізації, дослідження, розрахунки, прогнози та оцінювання економічної безпеки підприємства. У функціональному блоці механізму управління в системі економічної безпеки розробляються відповідні рішення щодо послідовності, часу та ресурсного забезпечення виконання комплексу управлінських, страхових, правових, економічних, охоронних, режимних, судово-правових та інших заходів із захисту діяльності підприємства від незаконних посягань, мінімізації або уникнення матеріальних та інших втрат, їхнє виконання та його контроль, а також організаційний вплив на об'єкт управління. Ці дії виконуються у певній послідовності та за конкретними правилами і потребують відповідного ресурсного забезпечення (матеріальні, інтелектуальні, фінансові ресурси, організаційний, виробничий, ринковий потенціали), яке дозволяє своєчасно та у заданому обсязі виконати комплекс заходів із захисту діяльності підприємства.

Висновки. Механізм управління є важливим елементом його інструментального базису. Внаслідок численності об'єктів управління численними є й механізми управління. Призначення, зміст та структура механізму управління визначаються особливостями та властивостями об'єкта управління. Поява останнім часом такого об'єкта управління як система економічної безпеки підприємства зумовлює доцільність розробок щодо механізму управління у такій системі.

Література

1. Артоболевский И. И. Механизмы в современной технике / И. И. Артоболевский. – М. : Машиностроение, 1970. – Т. 1. – 212 с.
2. Безопасность предпринимательской деятельности : учебник / под общ. ред. Л. Д. Шарый. – М. : ВК, 2005. – 480 с.
3. Живко З. Б. Методологія управління економічною безпекою підприємства : монографія / З. Б. Живко. – Л. : Ліга-Прес, 2013. – 474 с.
4. Кожевников С. Н. Механизмы / С. Н. Кожевников, Я. И. Есипенко, Я. М. Раскин. – 3-е изд. – М. : Машиностроение, 1965. – 324 с.
5. Мак-Мак В. П. Служба безопасности предприятия как субъект частной правоохранительной деятельности : монография / В. П. Мак-Мак. – М. : Компания “Спутник+”, 2003. – 220 с.
6. Свободная русская энциклопедия “Традиция” [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://tradition.org/wiki/Управление>
7. Сущность механизма управления [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://infomanagement.ru/lekcija/Sushchnost_mekhanizma_upravleniya
8. Технології управління сучасним промисловим підприємством : монографія / за заг. ред. Г. В. Козаченко. – Луганськ : Промдрук, 2013. – 390 с.
9. Управление организацией : учебник / под ред. А. Г. Поршнева, З. П. Румянцевой, Н. А. Саломатина. – М. : ИНФРА-М, 1998. – 669 с.
10. Хміль Ф. І. Основи менеджменту : підручник / Ф. І. Хміль. – К. : Академвидав, 2003. – 608 с.
11. Шульженко Л. Є. Економічна безпека стратегічного альянсу: системний підхід : монографія / Л. Є. Шульженко. – Луганськ : ТОВ “Промдрук”, 2014. – 318 с.

References

1. Artobolevskyy Y. Y. Mekhanyzmy v sovremennoy tekhnike / Y. Y. Artobolevskyy. – M. : Mashynostroenye, 1970. – T. 1. – 212 s.
2. Bezopasnost' predprynimatel'skoy deyatel'nosti : uchebn. / pod obsh. red. L. D. Sha-ryy]. – M. : VK, 2005. – 480 s.
3. Zhyvko Z. B. Metodolohiya upravlinnya ekonomichnoyu bezpekoyu pidpryyemstva : monohrafiya / Z. B. Zhyvko. – L'viv : “Liha-Pres”, 2013. – 474 s.
4. Kozhevnykov S. N. Mekhanyzmy / S. N. Kozhevnykov, Ya. Y. Esypenko, Ya. M. Raskyn. – 3 yzd. – M. : Mashynostroenye, 1965. – 324 s.
5. Mak-Mak V. P. Sluzhba bezopasnosti predpryyatyua kak sub'ekt chastnoy pravookhranytel'noy deyatel'nosti : monohrafiya / V. P. Mak-Mak. – M. : Kompanyya “Sputnyk+”, 2003. – 220 s.
6. Svobodnaya russkaya entsyklopedyya “Tradytzya” [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupa: <http://tradition.org/wiki/Upravlenye>
7. Sushchnost' mekhanyzma upravlenyya [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupa: http://infomanagement.ru/lekcija/Sushchnost_mekhanizma_upravleniya
8. Tekhnolohiyi upravlinnya suchasnym promyslovym pidpryyemstvom : monohrafiya / za zah. red. H. V. Kozachenko. – Luhans'k : Promdruk, 2013. – 390 s.
9. Upravlenye orhanyzatsyey : uchebnyk / pod red. A. H. Porshneva, Z. P. Rummyantsevoy, N. A. Salomatyna. – M. : YNFRA-M, 1998. – 669 s.
10. Khmil' F. I. Osnovy menedzhmentu : pidruchnyk / F. I. Khmil'. – K. : Akademvydav, 2003. – 608 s.
11. Shul'zhenko L. Ye. Ekonomichna bezpeka stratehichnoho al'yansu: systemnyy pidkhdid : monohrafiya / L. Ye. Shul'zhenko. – Luhans'k: TOV “Promdruk”, 2014. – 318 s.

Надіслана/Written: 20.05.2014 р.

Надійшла/Received: 24.05.2014 р.

Рецензент: д.е.н., проф. Ю. С. Погорелов